

Náttúrufræðingurinn í nítuíu ár

Náttúrufræðingurinn hefur nú komið samfellt út í níu áratugi. Þessi tíma-mót hafa ekki farið hátt og því er rétt að minna á þau, rifja upp sögu Náttúrufræðingsins sem enn lifir góðu lífi, og líta til framtíðar og tækifæra sem þar bíða. Níutíu ára afmælisár-gangurinn verður óvenjustór í sniðum og fjölbreyttur. Fyrir á árinu var gefið út 140 bls. þemahefti um rannsóknir í Þingvallavatni, til heiðurs dr. Péttri M. Jónassyni vatnalíffræðingi á aldar-afmæli hans. Pétur féll frá 1. október í haust. – Blessuð sé minning merks náttúrufræðings og vinar. Hér hafa lesendur fyrir framan sig 2.–3. hefti 90. árgangs og vonir standa til að fyrir árslok fái menn 4.–5. heftið í hendur.

Það var mikil gerjun í þjóðlífinu á árinu 1930. Alþingishátíð var haldin, fyrsti þjóðgarðurinn stofnaður á Þingvöllum, Ríkisútvarpið tók til starfa og Kvenfélagasamband Íslands var stofnað. Það var líka á árinu 1930 að tveir stórhuga náttúrufræðingar, dr. Guðmundur G. Bárðarson jarðfræðingur og dr. Árni Friðriksson fiskifræðingur, stofnuðu til útgáfu Náttúrufræðingsins, „alþýð-legs fræðslurits um náttúrufræði“. Þeir voru fyrstu ritstjórar tímaritsins og gáfu það út á eigin ábyrgð og kostnað. Fram að þeim tíma höfðu greinar um náttúrufræði birst í hinum ýmsu blöðum og

tímaritum bæjarins, en þarna var kominn vettvangur fyrir ört vaxandi hóp fræðimanna sem lagði stund á rannsóknir á íslenskri náttúru. Tímaritinu var vel tekið. Fyrsti árgangurinn 1931 var gefinn út í 12 heftum, samtals 188 blaðsíður og var áskriftarverðið 6 krónur. Þar kenndi ýmissa grasa; greinar um dýrafræði, mannfræði og læknisfræði, grasufræði, jarðfræði og landafræði, veðurfræði, stjörnufræði og fleira. Undir árslok 1931 birti Náttúrufræðingurinn grein eftir Bjarna Sæmundsson fiskifræðing um *tunglfiskseidi* sem rekið hafði á Hraunfjörur í Grindavík, en í þessu hefti, 90 árum síðar, er einmitt að finna yfirlitsgrein um *tunglfisk á Íslandsmiðum* eftir fiskifræðingana Ólaf Ástþórsson og Jónbjörn Pálsson. Þeir vísa til þessarar gömlu greinar Bjarna, sem er mikilvæg heimild um fyrsta ungvíði þessarar tegundar sem fannst hér við land. Þetta er ágætt dæmi um notagildi og mikilvægi Náttúrufræðingsins fyrir og nú.

Hið íslenska náttúrufræðifélag keypti útgáfu Náttúrufræðingsins 1941 og gerði að félagsriti sínu 1952. Félagið stóð eitt að útgáfunni til 1996, en í samvinnu við Náttúrufræðistofnun Íslands, 1996–2006, og við Náttúrufræðistofu Kópavogs, 2006–2010. Á aðalfundi HÍN 2014 var undirritaður samningur milli

Náttúruminjasafns Íslands og HÍN um formlega aðkomu safnsins að útgáfu Náttúrufræðingsins. Þessi samningur renndi styrkum stöðum undir útgáfunna. Safnið greiðir helming af útgáfukostnaði og leggur að auki til aðstöðu fyrir tímaritið, sem nú er gefið út í nafni félagsins og safnsins.

Í upphafi var ákveðið að Náttúrufræðingurinn skyldi vera „alþýðlegt fræðslurit um náttúrufræði“ og standa þau einkunnarorð enn í blaðhaus ritsins. Fyrstu áratuginna báru frumkvöðlarnir og forysta HÍN uppi skriffin en smám saman fjölgaði menntuðum náttúrufræðingum, höfundahópurinn varð fjölbreyttari og vísindagreinar sem byggðust á frumrannsóknunum urðu fyrirferðarmeiri á síðum tímaritsins. Á sjötta áratugnum var tekin upp sú regla að birta enskt ágríp með ritryndum greinum og eru þær nú metnar til framgangs í akademískum störfum við háskóla og rannsóknarstofnanir.

Margir hafa fagnað þessari þróun en einnig eru uppi raddir um að breytingarnar hafi orðið á kostnað almenns fróðleiks og greina sem höfða fremur til áhugamanna um íslenska náttúru en vísindamanna. Hér þarf að feta vandrátadan meðalveg ef tímaritið á að standa undir einkunnarorðum sínum, sníða vísindagreinar að hæfi

Alþingishátíðin á Þingvöllum 1930. Ljósmynd: Ágúst Guðmundsson Breiðdal (1869–1943).

almennra lesenda, auka vægi styttri greina, ljósmynda og skýringa án þess að slá af kröfum um vísindalega nákvæmni.

Áður hefur verið á það bent á þessum vettvangi að framboð á efni um rannsóknir á íslenskri náttúru hefur ekki aukist í takt við fjölgun háskóla, fjölbreyttara nám í náttúrufræðum, fleiri menntaða náttúruvísindamenn og öflugri vísindastofnanir. Sömu sögu er að segja um félagsmenn í HÍN og áskrifendur Náttúrufræðingsins; þeim hefur ekki fjölgað mikið. Þetta er afleiðing því Náttúrufræðingurinn hefur í gegnum tíðina átt hollvini í að minnsta kosti fjórum kynslóðum náttúrufræðinga. Frumkvöðlarnir voru fæddir fyrir aldamótin 1900 og nú má reikna með að þúsaldarkynslóðin fari að hasla sér völl í fræðunum.

Náttúrufræðingurinn er eina tímaritið sem birtir jöfnum höndum ritrýndum greinar og greinar almenns eðlis um hvers kyns náttúruvísindi – á íslensku. Svo virðist sem margir vísindamenn kjósi fremur að birta niðurstöður rannsókna sinna á ensku í ritrýndum alþjóðlegum fagtímaritum. Þetta er öfugþróun sem aðstandendur Náttúrufræðingsins telja nauðsynlegt að snúa við, enda er gríðarlega mikilvægt að eiga við, enda er gríðarlega mikilvægt að eiga og nota orð á íslensku um allt það sem

viðkemur náttúru landsins. Því er hér endurtekin hvatning Droplaugar Ólafsdóttur, formanns ritstjórnar, í leiðara 2018 þar sem hún brýnir fyrir lesendum mikilvægi þess að miðlun náttúrufræða til íslensks almennings sé á íslensku. Aðeins þannig sé stuðlað að vísindalæsi almennings gagnvart brýnum málefnum, svo sem loftslagsbreytingum, mengun og nýtingu náttúruauðlinda.

Í pistli sem undirrituð birti á þessum vettvangi á 75 ára afmæli Náttúrufræðingsins var á það bent að Náttúrufræðingurinn væri ekki sá vettvangur umræðu um náttúruvernd sem margir telja hann eiga að vera. Þannig fóru harðar deilur um Kárahnjúkavirkjun framhjá síðum tímaritsins á sínum tíma og staðan hefur lítið breyst að þessu leyti á 15 árum. Þó er eftirtektarvert að ferðamálafræðingar hafa nú slegist í hóp höfunda eins og þetta hefti ber glöggt merki um, og fjalla greinar þeirra gjarnan um náttúruvernd og afstöðu ferðamanna til óspilltrar náttúru.

Til að Náttúrufræðingurinn verði lifandi miðill á 21. öld þarf tímaritið að halda áfram að miðla fróðleik um náttúru Íslands á íslensku, en einnig að vera vakandi vettvangur frjórna umræðna og fjörugra skodanaskipta um stærstu mál samtímans, loftslagsvána og líffræði-

legan fjölbreytileika. Ritið þarf einnig að fást við hitamáli í héraði, svo sem virkjanir, vegagerð og vindmyllugarða.

Í tilefni 90 ára afmælisins er á vegum HÍN og NMSÍ hafinn undirbúningur að því að setja upp nýtt vefsetur Náttúrufræðingsins og hefur umhverfisráðuneytið veitt fjárstyrk til þess. Markmiðið er þríþætt. Í fyrsta lagi að kynna tímaritið og vekja áhuga á efni þess hjá nýjum hópi lesenda, með því meðal annars að birta útdrætti úr nýjustu greinum, kynna náttúrufræði og náttúrufræðinga til leiks og rifja upp eldra efni. Í öðru lagi að auka við framboð efnis með því að bjóða höfundum og áhugasömum náttúruunnendum að birta ítarefni sem ekki rúmast á prentuðum síðum, svo sem myndbönd og hláðvörp, lengri viðauka og ritlista. Loks er stefnt að mun virkari tengingu við samfélagsmiðla en verið hefur. Með nýrri ritstjórnarstefnu, aukinni margmiðlun og öflugri þátttöku á samfélagsmiðlum er þess vænst að Náttúrufræðingurinn nái betur til stærri og yngri lesendahóps en með prentmiðlinum einum saman.

Álfheiður Ingadóttir,
ritstjóri Náttúrufræðingsins